

(i) Printed Pages : 8

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

1	0	4	7	0
---	---	---	---	---

Exam. Code :

5	0	0	2
---	---	---	---

Bachelor of Arts (FYUP) 2nd Semester

(2056)

HUMAN RIGHTS AND DUTIES (In all Mediums)

Paper : Constitution And Human Rights in India

Time Allowed : 3 Hours]

[Maximum Marks : 90

Note :- Attempt five questions in all. Q. No. 1 is compulsory comprising of 12 short answer type questions of 2 marks each. The students are required to attempt nine short answer type questions out of 12. Q. No. 2 to 9 consist of long answer questions of 18 marks each. Attempt one question from each Unit.

1. Attempt any **nine** short answer type questions in **25-30** words each:

- (a) Mention two important features of the making of the Indian Constitution.
- (b) What was the role of the Constituent Assembly in framing the Constitution of India?
- (c) Name the three organs of the Government of India.
- (d) What is the main function of the Executive?

- (e) What is meant by the term "Sovereign" in the Preamble of the Indian Constitution?
- (f) Explain the meaning of "Secular" in the Preamble.
- (g) What is meant by "Republic" in the Preamble?
- (h) State any two rights included under the Right to Equality.
- (i) What is the significance of the Right to Constitutional Remedies?
- (j) What are Directive Principles of State Policy?
- (k) Mention any two Gandhian principles included in the Directive Principles of State Policy.
- (l) State any two Fundamental Duties of Indian citizens.

UNIT—I

- 2. Discuss the process involved in the making of the Indian Constitution and highlight the role of the Constituent Assembly.
- 3. Explain the structure and functions of the Legislature.

UNIT—II

- 4. Critically analyse the significance of the Preamble of the Indian Constitution.
- 5. Examine the philosophical and constitutional importance of the Preamble in shaping the democratic framework of India.

UNIT—III

6. Discuss the Fundamental Rights guaranteed under the Constitution of India with special reference to the Right to Equality, Right to Freedom and Right against Exploitation.
7. Elaborate the importance of Fundamental Rights in the Indian Constitution.

UNIT—IV

8. Explain the concept and significance of the Directive Principles of State Policy.
9. Discuss the importance of Fundamental Duties in the Indian Constitution and explain their relevance in promoting responsible citizenship.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर दें। प्रश्न संख्या 1 अनिवार्य है, जिसमें 2-2 अंकों के 12 लघु उत्तरीय प्रश्न हैं। छात्रों को 12 में से 9 लघु उत्तरीय प्रश्न हल करने हैं। प्रश्न संख्या 2 से 9 तक 18 अंकों के दीर्घ उत्तरीय प्रश्न हैं। प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न हल करें।

1. किन्हीं नौ लघु उत्तरीय प्रश्नों के उत्तर 25-30 शब्दों में दें :
(a) भारतीय संविधान के निर्माण की दो महत्वपूर्ण विशेषताओं का उल्लेख करें।

- (b) भारत के संविधान के निर्माण में संविधान सभा की क्या भूमिका थी?
- (c) भारत सरकार के तीन अंगों के नाम बताइए।
- (d) कार्यपालिका का मुख्य कार्य क्या है?
- (e) भारतीय संविधान की प्रस्तावना में 'संप्रभु' शब्द का क्या अर्थ है?
- (f) प्रस्तावना में 'धर्मनिरपेक्ष' शब्द का अर्थ स्पष्ट कीजिए।
- (g) प्रस्तावना में 'गणतंत्र' शब्द का क्या अर्थ है?
- (h) समानता के अधिकार के अंतर्गत शामिल किन्हीं दो अधिकारों का उल्लेख कीजिए।
- (i) संवैधानिक उपचारों के अधिकार का क्या महत्व है?
- (j) राज्य नीति के निर्देशक सिद्धांत क्या हैं?
- (k) राज्य नीति के निर्देशक सिद्धांतों में शामिल किन्हीं दो गांधीवादी सिद्धांतों का उल्लेख कीजिए।
- (l) भारतीय नागरिकों के किन्हीं दो मौलिक कर्तव्यों का उल्लेख कीजिए।

यूनिट—I

2. भारतीय संविधान के निर्माण की प्रक्रिया पर चर्चा कीजिए और संविधान सभा की भूमिका पर प्रकाश डालिए।
3. विधायिका की संरचना और कार्यों की व्याख्या कीजिए।

यूनिट—II

4. भारतीय संविधान की प्रस्तावना के महत्व का आलोचनात्मक विश्लेषण कीजिए।
5. भारत के लोकतांत्रिक ढांचे को आकार देने में प्रस्तावना के दार्शनिक और संवैधानिक महत्व का परीक्षण कीजिए।

यूनिट—III

6. विशेष रूप से समानता का अधिकार, स्वतंत्रता का अधिकार और शोषण के विरुद्ध अधिकार के संदर्भ में भारत के संविधान के अंतर्गत प्रदत्त मौलिक अधिकारों पर चर्चा कीजिए।
7. भारतीय संविधान में मौलिक अधिकारों के महत्व का विस्तार से वर्णन कीजिए।

यूनिट—IV

8. राज्य नीति के निर्देशक सिद्धांतों की अवधारणा और महत्व की व्याख्या कीजिए।
9. भारतीय संविधान में मौलिक कर्तव्यों के महत्व पर चर्चा कीजिए और जिम्मेदार नागरिकता को बढ़ावा देने में उनकी प्रासंगिकता स्पष्ट कीजिए।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 2 ਅੰਕਾਂ ਦੇ 12 ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ 12 ਵਿੱਚੋਂ 9 ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2 ਤੋਂ 9 ਵਿੱਚ 18 ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ।

1. ਕੋਈ ਨੌਂ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ :

- (a) ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋ।
- (b) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ ?
- (c) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
- (d) ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ ?
- (e) ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ “ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ
- (f) ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ “ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ” ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (g) ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ “ਗਣਰਾਜ” ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (h) ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰ ਦੱਸੋ।
- (i) ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ?
- (j) ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਕੀ ਹਨ ?

(k) ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋ।

(l) ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫਰਜ਼ ਦੱਸੋ।

ਯੂਨਿਟ-I

2. ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋ।
3. ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
5. ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
7. ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ।

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
9. ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਲਿਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।